

ROVNOPRÁVNE ŠKOLY

**Vzdelávací modul pre profesionálne
vzdelávanie učiteľov/učiteľiek**

Vypracovala Mgr. Ivana Klimentová, PhD

Úvod

Dostáva sa Vám do rúk modul (v poradí IV.) , ktorí je špecificky zameraný na vzdelávanie učiteľov a učiteliek a učiteľstva na školách. Pre čo najlepšie pochopenie témy rodovej rovnosti na školách a v školských prostrediach, odporúčame si podrobne prejsť Značky Rodovej rovnosti (postupu ku dosahovaniu rodovej rovnosti na školách) a k tomu vytvorené vzdelávacie príručky. Tie obsahujú k téme medzinárodne nastavené aktivity, postupy a dostupné cvičenia z rôznych európskych škôl, ktorí boli partermi tohto projektu.

Uvedomujeme si, že téma rodovej rovnosti na školách môže byť vnímaná ako zásah do integrity človeka – žiačky/ žiaka a žiactva. Prinášame Vám nástroj a rodovej rovnosti, ktorý má najlepšie zabezpečiť bezpečné prostredie a rovnaké zaobchádzanie. Aktivity sú inšpirované renomovanými slovenskými vedkyňami a vedcami ako aj aktivistkami či aktivistami, ktorí sa téme rodovej rovnosti venujú roky. Táto príručka ponúka náhľad a inšpirácie pre témy rodovej rovnosti na školách. Nerovnosť, je hlboko zakorenená v každej oblasti spoločnosti, čo v praxi znamená rôzne inštitucionálne podoby, vysoko odporúčame komplexné hĺbkové vzdelávanie na scitlivovanie témy a aj prácu s osobnými postojmi. Najvhodnejšie by bolo využiť možnosti hĺbkového vzdelávania s organizáciami ktoré sa téme rodovej rovnosti venujú a pracujú s nimi dlhodobo. Aj vďaka tomuto vzdelávaniu môžete pracovať s postojmi a tým pádom lepšie pochopiť tému rodovej rovnosti na školách ako aj v samotnom fungovaní.

Priradené príručky dostupné tu:

<https://sccd-sk.org/projekty/rovnopravne-skoly-gecm/>

Rodová rovnosť v slovenskom kontexte môže so sebou rôzne konotácie. Pred tým ako rodovej rovnosti priradíme negatívne vnímanie skúsme sa spoločne pozrieť čo obnáša pojem Rodová rovnosť a prečo je tak dôležitá. Preto ako prvý pojem, ktorý je nutné si bližšie predstaviť je pojem Pohlavia.

Čo je to pohlavie?

Pohlavie je výsledkom kombinovania genetických znakov formujúcich sa do typológie, ktorú nazývame ženské a mužské pohlavie. Pohlavie sa vzťahuje k biologickým rozdielom medzi ženami a mužmi. Pohlavné rozdiely, súvisiace s ženskou a mužskou fyziológiou, zvyčajne zostávajú nemenné naprieč kultúrami a časom.

Iná definícia hovorí, že **pohlavie** (angl. **sex**) je biologická charakteristika človeka ako muža a ženy identifikovateľná na základe pohlavných orgánov, chromozomálnej a hormonálnej výbavy a druhotných pohlavných znakov. Pohlavie človeka je vrodené, biologicky dané a spravidla nemenné (s výnimkou tzv. transgenderových operácií). Pohlavie novorodenca je atribútom, ktorý najvýraznejšie ovplyvňuje prístup rodičov a okolia k dieťaťu. Prejavuje sa to napr. v obliekaní do modrej alebo ružovej farby, výberu farby a zariadenia detskej izby, hračiek (autíčok alebo bábik), spôsobu hry a komunikácie. Samotné matky zaobchádzajú inak s dievčatkami a inak s chlapcami.

Pohlavie je do veľkej miery genetická predispozícia s ktorou sa rodíme. Sú prípady kedy sa narodí dieťa s oboma pohlaviami **tzv. Intersexualita**. V našich podmienkach potom o pohlaví rozhodujú rodičia alebo príslušný lekár/ka. Pohlavie sú teda najmä biologické znaky ktorými sa môžeme odlišovať, k tomu sa môžu pridružovať pojem rod.

Čo je to Rod?

Rod: sociálna charakteristika ako muža a ženy. Je to spôsob ako ženy a mužov utvára spoločnosť na základe výchovy, jazyka, očakávaní, atď. Často krát sa rod charakterizuje aj ako sociálne/ kultúrne pohlavie.

Rod je koncept, referujúci k sociálnym rozdielom medzi mužmi a ženami, ktoré sú spoločensky určené a vnímané ako prirodzené, historicky meniteľné a má široké variácie tak v rámci kultúr, ako aj medzi nimi.

Rod (angl. gender) vyjadruje sociálne a kultúrne konštruovanú rolu, priradenú mužom a ženám. Je to súbor vlastností, činností a znakov, ako sa ako muži a ženy utvárame a prezentujeme. Rod sa formuje na základe výchovy, vzdelania, pod vplyvom prostredia, očakávaní, jazyka atď. a je časom a kultúrami meniteľný.¹

---

¹https://www.zastavmenasilie.gov.sk/resources/data/PRiRUcKA-pre-ucastnikov_T4T_REG_KOORD_TSP.pdf

„Nerodíme sa ženami, stávame sa nimi“, napísala už v 40. rokoch minulého storočia Simone Beauvoir. Naznačila tým skutočnosť, že hoci sa rodíme s biologickým pohlavím ako muži a ženy, až počas života sa pod vplyvom očakávaní a noriem spoločnosti v nás formuje to, čo je všeobecne považované za „ženské“ a „mužské“. Tieto vzory správania sú tak silné, že väčšina z nás sa celý život snaží priblížiť sa k ideálnemu obrazu „typického muža“ alebo „typickej ženy“. Ak tieto vzory správania odmietame alebo ignorujeme, vystavujeme sa často výsmechu, odmietaniu a odsudzovaniu zo strany ostatných členov spoločnosti. ²

Ľudia sa rodia s biologicky mužskými alebo ženskými pohlavnými znakmi, ale chlapcami a dievčatami sa učia byť v priebehu vývinu- tzv. socializácii. Súčasťou výchovy je súbor správania a postojov vhodných pre dievča a pre chlapca, tiež sociálne roly, ktoré by mali zastávať a činnosti, ktoré by mali vykonávať. Tieto činnosti a role sa im automaticky pridelujú podľa ich narodeného pohlavia- dievča či chlapec.

Proces, v ktorom sa učíme porozumieť spoločnosti, v ktorej žijeme sa nazýva socializácia. V rámci socializácie sa učíme, aké máme možnosti v živote, kde je v nej naše miesto, ako sa máme správať a aké správanie môžeme očakávať od ľudí vo svete okolo nás. Učíme sa sociálnym roliam, ktoré v spoločnosti zastávame my aj ostatní/-é. Nevedome tak vstrebávame kvantum vecí, ktoré nám neskôr prídu ako dané, nemenné a prirodzené. Práve tieto „naučené veci“ sú často krát podmienené a odvodené od nášho pohlavia. Ako napríklad v prípade naučených ženských a mužských rodových rolí. Preto sa proces, v ktorom sú dievčatá a chlapci učené/-í ako sa majú adekvátne k svojmu rodu správať, nazýva **rodová socializácia**. Toto naučené správanie nie je operačný systém, s ktorým sa rodíme. Je tým, čo utvára rodovú identitu človeka a určuje rodové roly a rodové stereotypy v spoločnosti.

Dieťa je formované aj školou, médiami, z kultúry, v ktorej žije a nasáva to, ako sú zobrazovaní muži a ako sú zobrazované ženy. Vníma, ako sa k sebe správajú rodičia, aké činnosti vykonáva matka a aké otec, ako sa sebarealizujú.

Imitačné učenie teda učenie napodobňovaním toho, čo dieťa okolo seba vidí je z hľadiska rodovej socializácie kľúčové. Prostriedkom rodovej socializácie je zobrazovanie žien a mužov na viacerých úrovniach.

---

²Tamtiež.

Súčasťou našej identity je aj rodová identita (tiež označovaná ako sexuálna identita), ktorá je individuálnou charakteristikou človeka. Práve od troch rokov sa začíname vnímať ako dievča alebo chlapec a to na základe toho aké odpovede od okolia a spoločnosti dostávame na naše správanie. Pre niekoho je rodová identita dôležitou súčasťou celku osobnej identity a štrukturuje podľa nej svoj život, zatiaľ čo iní ľudia jej pripisujú vo svojich životoch menší význam.³

Ak by sme mali definície zjednodušene pomenovať, tak rod je akýmsi súborom očakávaní v správaní, prežívaní a v interakciách s okolitým svetom ale aj samých so sebou. A z týchto očakávaní vynikajú tzv. **Rodové stereotypy**.

Rodový stereotyp je súbor predsudkov spájaných v spoločnosti so ženskosťou a mužskosťou. Sú vnímané ako nemenné a dané. Je zaužívanou formou výzoru, správania, povolania? v nadväznosti na pohlavie. Rodové stereotypy sú nosným mechanizmom udržiavania hierarchických vzťahov medzi mužmi a ženami a sú taktiež podhubím rodovej nerovnosti medzi ženami a mužmi.

Stereotypy alebo predsudky sú zovšeobecňujúce predstavy o istej skupine ľudí. Rodové stereotypy zjednodušene a generalizujúco hodnotia schopnosti a vlastnosti mužov a žien a vytvárajú zjednodušené obrazy mužskosti a ženskosti, pričom zabúdajú na jedinečnosť každého človeka. Stereotypy mávajú zvyčajne negatívny náboj a na ich základe sa predpokladá, že všetci príslušníci a všetky príslušníčky istej skupiny sa správajú rovnako a sú rovnakí/rovnaké. V prípade rodových stereotypov to vedie k všeobecne rozšíreným a hlboko zakoreneným predstavám o mužoch a ženách. Predpokladá sa napríklad, že všetky ženy sú citlivé a všetci muži sú racionálni (alebo že „ženy sú z Venuše a muži z Marsu“), pričom racionálna žena či citlivý muž sa nepovažujú za „normálnych“.

Rodové stereotypy zvyčajne považujeme za „prirodzene dané a normálne“, avšak v skutočnosti sú to modely správania, ktoré sú ľuďom vstievované od raného detstva a ktorým sa v podstate učíme, tak ako rodnej reči alebo inému sociálnemu správaniu. To spôsobuje, že v deťoch sa nerozvíja to, čo je im prirodzené, ale ich individualita sa potláča v prospech utkvého modelu ženstva alebo mužstva.

---

³Tamitež.

Stereotypy nehrajú vždy len negatívnu rolu. Zjednodušujú a urýchľujú orientáciu v životných situáciách. Na druhej strane ale vedú k povrchnosti. Keďže sú prítomné všade okolo nás, chápeme ich ako normy, ktoré sú nemenné. Nie je to však pravda.

Práve tieto stereotypy vychádzajú k **rodových rol**. Tie označujeme ako očakávané správanie a prijatie správania a činností, ktoré súvisia so sociálnou pozíciou, tak ako sa vyvinuli v čase v danej kultúre napr. tradičný obraz pretrvávajúci v slovenskej spoločnosti je, že ženy sa starajú o domácnosť a deti, muži o finančné zabezpečenie. V dôsledku biologizujúcich tendencií sa deľba práce medzi pohlaviami vníma ako čosi prirodzené. Rozdielne sociálne úlohy mužov a žien, ale aj ich odlišný sociálny status sú údajne podmienené prírodou. Napríklad vyššia fyzická sila muža či schopnosť ženy rodiť. Schopnosť rodiť deti je práve tým biologickým faktorom s ktorým sa najčastejšie spája, vysvetľuje, ospravedlňuje a obhajuje sociálne postavenie žien (napr. vo sfére platenej práce). Rodová rola je jednou zo sociálnych rolí udržiavaných spoločnosťou a potvrdzovaných každodenným životom. Je utváraná obrazmi „mužskosti“ a „ženskosti“, ktoré sú formované prostredím a menia sa jednak historicky v čase vývojom spoločnosti, ale i podľa rôznych kultúr na základe sociálnych, kultúrnych a náboženských vplyvov a tradícií. Hoci je rodová rola je jednou z množstva iných sociálnych rolí, spravidla ju vnímame ako prirodzenú, biologicky podmienenú a historicky potvrdenú.

Takéto zaužívané tradičné normy správania sa v závislosti od pohlavia – výzor, správanie sa a vystupovanie, voľba zamestnania a záľuby – označujeme ako rodové stereotypy.

Prečo je dôležité sa rozprávať o rodových stereotypov a rodových rol?

Lebo to je práve prameňom diskriminácie na základe pohlavia a rodu, ktorú zažívame vo všetkých oblastiach života. Škola a školské prostredie je priestor, kde sa diskriminácia môže objaviť (často krát sa objavuje), v tom najnevhodnejšom a najcitlivejšom čase pre nie len zamestnancov a zamestnankyne ale aj deti a mládež. Pretože je veľmi náročné vyrovnávať sa s priamou i nepriamou diskrimináciou, a zároveň vyučovať deti a mládež k rovnoprávnosti, rodovej rovnosti bez diskriminácie.

Čo je a čo nie je diskriminácia z dôvodu pohlavia/rodu?

Diskriminácia je každé neopodstatnené nerovnaké zaobchádzanie s ľuďmi zo strany štátu alebo iných ľudí, ktorí majú istú moc, právomoci alebo sa pohybujú v prostrediach, kde sú ľudia jeden od druhého istým spôsobom závislí. Takúto prístup je nerovnaký,

nerovnocenný a jeho základným znakom je zneužívaní moci jednej strany voči druhej strane alebo skupine. Najčastejšie sa to deje strane ktorá má prístup ku zdrojom a moci oproti skupinám, ktoré sú menšinové. Štát by mal dohliadať na to, aby ľudia neboli v spoločnosti znevýhodnení na základe pohlavia. Diskriminácia z dôvodu pohlavia/rodu je zvyčajne skrytá, pretože funguje v spolupráci s rodovými stereotypmi, ktoré často vystupujú ako „normálne“ a „správne“.

Diskriminácia na základe pohlavia môže byť priama: Je to taká situácia, keď sa s človekom zaobchádza menej priaznivo/ znevýhodnene alebo nerovnocenne pre jeho pohlavie (napr. v inzerátoch typu „prijmeme muža na miesto riaditeľa“).

Diskriminácia na základe pohlavia – nepriama: Je taká situácia, keď zákon, prax alebo politika, ktoré sa zdajú na prvý pohľad ako nediskriminujúce (neutrálne), majú negatívny vplyv na jedno z pohlaví (napr. zamestnávateľ/zamestnávateľka sa rozhodne, že školení sa budú zúčastňovať iba zamestnanci a zamestnankyne, ktoré u neho/u nej pracujú na plný úväzok. Keďže však na polovičný úväzok pracujú takmer výhradne ženy, je toto rozhodnutie diskriminačné).

Aj preto je veľmi dôležité poznať rodovú nerovnosť a vnímať ju v kontexte rôznych situácií, ktoré sa na prvý pohľad môžu zdať v poriadku ale v skutočnosti len prehlbujú rozdiely a nerovnosti.

Kto môže diskriminovať?

V prípade diskriminácie na základe pohlavia/rodu môže diskriminovať v podstate každý človek, ktorý má nad inými istú moc či právomoci rozhodovania o veciach dôležitých pre iných, napríklad aj svojimi utkvélými predstavami o mužskosti, resp. ženskosti.

Diskriminovať môže štát prostredníctvom svojich predstaviteľov a predstaviteľiek, teda štátnych úradníkov/úradníčok, policajtov/policajtiiek, colníkov/colníčok, pracovníkov/pracovníčok väzenskej stráže, sudcov/sudkýň, prokurátorov/prokurátoriek a pod.

Z posledného štatistického výskumu napríklad vyplynulo, že ženy na Slovensku zarábajú podstatne menej ako muži napriek tomu, že majú rovnaké vzdelanie, prax i schopnosti ako muži na tej-ktorej pracovnej pozícii. Takéto správanie je diskriminujúce z hľadiska

pohlavia/rodu a vyplýva z utkvelej predstavy, že živiťom rodiny má byť muž, čo v dnešnej dobe už zďaleka nie je pravda.

Diskriminovať môže aj ten/tá, kto poskytuje nejaké služby verejnosti, ako napríklad majiteľ/majiteľka reštaurácie či súkromná bezpečnostná služba povoľujúca vstup do zábavného podniku.

Diskriminovať môže aj zamestnávateľ/zamestnávateľka prijímajúci/prijímajúca nového zamestnanca či novú zamestnankyňu alebo nadriadený/nadriadená, ktorý/ktorá rozhoduje o prémiech či ďalšom pracovnom postupe svojich podriadených.

Diskriminovať môže aj kolega či kolegyňa v práci alebo spolužiak či spolužiačka v škole – napríklad zosmiešňovaním, ponižovaním, ohováraním či nabádaním na diskrimináciu, keďže v zamestnaní či v škole sa ľudia pohybujú v spoločnom prostredí, komunikujú spolu, výsledky ich práce či štúdia mnohokrát závisia od spolupráce s inými.

Nevyhnutnou podmienkou, ktorá musí byť splnená, aby sme mohli hovoriť o diskriminácii, je, že ten/tá, kto diskriminuje, má moc alebo právomoci, poskytuje služby či predáva tovary pre iných, alebo sa pohybuje spolu s inými v istom uzavretom prostredí, kde sú ľudia navzájom od seba istým spôsobom závislí.

Podľa Lajčákovej, (Metodika pre inšpektoráty práce na zisťovanie a posudzovanie prípadov diskriminácie so zameraním na rodovú diskrimináciu, 2020) priama diskriminácia znamená, že je s diskriminovanou osobou zaobchádzané menej priaznivo na základe jedného z chránených dôvodov. Menej priaznivé zaobchádzanie sa určuje na základe porovnania zaobchádzania s diskriminovanou osobou a inej osoby, ktorá nemá chránený znak a je v podobnej situácii (tzv. komparátor).

Podľa antidiskriminačného zákona „priama diskriminácia je konanie alebo opomenutie, pri ktorom sa s osobou zaobchádza menej priaznivo, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať s inou osobou v porovnateľnej situácii.“

To v praxi môže znamenať, že:

- s osobou je zaobchádzané menej priaznivo pri porovnaní s tým, ako je alebo by bolo zaobchádzané s inými v podobnej situácii

- príčinou menej priaznivého zaobchádzania je jeden z chránených dôvodov.

Priama diskriminácia znamená, že je s niekým menej priaznivo zaobchádzané než by bolo zaobchádzané s osobou, ktorá je v rovnakom postavení, ale nie je nositeľkou/nositeľom určitého znaku, a to z jedného z chránených dôvodov. V antidiskriminačných sporoch nie je potrebné dokazovať úmysel diskriminujúceho, ale to, že existuje príčinná súvislosť medzi rozdielnym zaobchádzaním a chráneným znakom. Vzhľadom k tomu, že motív diskriminácie je často v mysli toho, kto diskriminuje, väčšinou musí sťažovateľ v sporoch preukázať, že jediným rozumným vysvetlením odlišného zaobchádzania je chránená charakteristika obete, napr. pohlavie. Nie je ani potrebné dokazovať, že rozdielne zaobchádzanie bolo motivované predsudkom, alebo že tento mal sexistické alebo rasistické názory. Právo nereguluje to, čo si človek myslí, ale to, ako koná.

Príkladmi nepriamej diskriminácie môžu byť napr. nerovnosť v odmeňovaní, ak je dôsledkom navonok neutrálne tváriaceho sa pravidla, podmienky na vykonávanie určitého povolania, ktoré napríklad pre fyzickú dispozíciu splnia ženy len veľmi ťažko, zamestnávanie žien prekérnou formou (napríklad prevažne len na dohody, čiastočné úväzky) a pod. Nepriamu diskrimináciu definuje antidiskriminačný zákon nasledovne: „Navonok neutrálny predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax, ktoré znevýhodňujú alebo by mohli znevýhodňovať osobu v porovnaní s inou osobou; nepriama diskriminácia nie je, ak takýto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu a sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie takéhoto záujmu“.

Nepriama diskriminácia tak obsahuje viacero aspektov:

- navonok neutrálne pravidlo, predpis, pokyn alebo prax, ktorá znevýhodňuje osobu alebo osoby určitej charakteristiky, v porovnaní s inou osobou alebo skupinou osôb, ktoré nie sú znevýhodnené,
- negatívny dopad pre skupinu, ktorá má chránenú charakteristiku,
- pri nepriamej diskriminácii zároveň sledujeme jej dopad.

Nepriama diskriminácia tiež vyžaduje určenie skupiny na porovnanie a teda existenciu dvoch skupín. Avšak znevýhodnená skupina nemusí byť zastúpená len osobami, ktoré majú chránený znak. Napríklad ak sa jedná o nepriamu diskrimináciu pri zmluvách na čiastočný úväzok a z nich vyplývajúce nepriaznivé zaobchádzanie, neznamená to, že musia byť medzi nimi zastúpené len ženy, ale že musia byť dominantne, resp. disproportčne zastúpené.

Kľúčovou otázkou pri posudzovaní diskriminácie je osoba komparátora. Je to osoba, ktorá je v materiálne podobných podmienkach, pričom od údajnej obete sa líši tým, že nie je nositeľkou chráneného znaku. V prípade tehotných žien nie je potrebné hľadať komparátora. V zmysle antidiskriminačného zákona je diskriminácia tehotných žien považovaná za diskrimináciu na základe pohlavia.

Dňa 20.5.2004 bol prijatý [Zákon o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou](#) – Antidiskriminačný zákon. Ten spočíval v zákaze diskriminácie z akéhokoľvek dôvodu vo výkone práv a povinností v súlade s dobrými mravmi, ako aj v prijímaní opatrení na ochranu pred diskrimináciou. Podľa tohto zákona je priamou diskrimináciou konanie alebo opomenutie, pri ktorom sa s osobou zaobchádza menej priaznivo ako sa zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať s inou osobou v porovnateľnej situácii.

Tento zákon definuje aj obťažovanie, ktorým je také zaobchádzanie s osobou, ktoré táto osoba môže odôvodnene považovať za nepríjemné, nevhodné alebo urážlivé a ktorého úmyslom alebo následkom je alebo môže byť zníženie dôstojnosti tejto osoby alebo vytvorenie nepriateľského, ponižujúceho alebo zastráňujúceho prostredia, alebo ktorého strpenie môže pokladať za podmienku na rozhodnutie alebo výkon práv a povinností vyplývajúcich z právnych predpisov.. Stanovuje povinnosť dodržiavať zásadu rovnakého zaobchádzania v ním definovaných oblastiach spoločenského života a ustanovuje aj mechanizmus na dosiahnutie rovnakého zaobchádzania a na ochranu pred diskrimináciou.

Práva na rovnaké zaobchádzanie a na ochranu pred diskrimináciou sa možno domáhať na súde a ako náhradu za porušenie práva na rovnaké zaobchádzanie alebo diskrimináciu je možné žiadať aj nemajetkovú ujmu v peniazoch. Týmto zákonom bola zároveň zavedená zásada rovnakého zaobchádzania v ďalších právnych predpisoch a to predovšetkým v oblasti pracovnoprávných vzťahov.

Antidiskriminačný zákon je jeden z mnohých nástrojov ako sa vysporiadať s diskrimináciou na pracovisku alebo škole. Ale to skôr legislatívny nástroj ako pedagogický alebo sociálno-psychologický. Ale tvorí základ na nastavenie noriem v spoločnosti, kde nemá diskriminácia miesto.

Čo je to rodová rovnosť?

Práve princípy, filozofie a naštvanie rodovej rovnosti je uplatnenie nediskriminácie v praxi. Rodová rovnosť hovorí, že každý a každá má právo v žiť v spoločnosti kde máme rovnaký prístup k zdrojom, ku starostlivosti, vzdelaniu a seberealizácie podľa našej identity a vnímania. A to sa dá dosiahnuť vďaka rovnakému zaobchádzaniu.

Práve zásada rovnakého zaobchádzania je nosným pilierom antidiskriminačného zákona, ktorá hovorí: *„Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania spočíva v zákaze diskriminácie z dôvodu pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasy, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotného postihnutia, veku, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, farby pleti, jazyka, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia.“*

Rodová rovnosť je spravodlivé zaobchádzanie so ženami a mužmi, čo môže znamenať „rovnaké zaobchádzanie, ako aj zaobchádzanie, ktoré je rozdielne, ale je ekvivalentné z hľadiska práv, výhod, povinností a možností. Všetky ľudské bytosti majú právo slobodne rozvíjať svoje schopnosti a vyberať si z možností bez obmedzení rodovými rolami. Rozdielne správanie, aspirácie a potreby žien a mužov sa uznávajú, hodnotia, berú do úvahy a podporujú rovnako.“ (citované Glosár rodovej rovnosti – Pojem: rodová rovnosť, nerovnosť, pojmy, <http://glosar.aspekt.sk>). Znamená tiež rovnakú viditeľnosť, rovnaké postavenie a rovnakú účasť oboch pohlaví vo všetkých sférach verejného a súkromného života s cieľom plnohodnotného spoločenského uplatnenia žien a mužov. (definícia podľa Rady Európy). Rodová rovnosť alebo Gender equality sa snaží o rovnaký prístup, zaobchádzanie a rozdelenie zdrojov bez diskriminácie a rodovej netolerancie.

Aktivity na tému : Rodové stereotypy

Hlavná téma aktivity

Rodíme sa ako chlapec a dievča alebo sa nimi stávame?

Ako náš život ovplyvňujú rodové stereotypy?

(voľne spracované podľa Cviková – Juráňová ed., 2005, s. 11 – 16)

Toto cvičenie môžete aplikovať ako aj na pedagogický zbor tak aj pre študentov a študentky a samotné študentstvo.

Odporúčame ako súčasť:

- etickej a náboženskej výchovy pri téme dôstojnosť ľudskej osoby, sebahodnotenie, sebaúcta, výchova k rodičovstvu, reálne a zobrazované vzory a pod.
- v slovenskom jazyku a literatúre - príklady úspešných literátiek na Slovensku a vo svete, ženy, ktoré začínali pod mužskými pseudonymami a naopak, súčasná literatúra a zobrazovanie mužov/žien v nej,
- rod ako téma pre cudzí jazyk,
- vyjadrenie vzťahov medzi mužmi a ženami, mužským a ženským vnímaním/zobrazovaním cez výtvarné umenie alebo umenie a kultúru všeobecne.

Aktivita 1 - Chlapček alebo dievčatko?

Cieľ aktivity:

Vysvetliť, že rodová identita osoby nie je stabilná a nemenná. Analyzovať spôsoby odlišovania mužského a ženského pohlavia.

Forma práce:

Ide o skupinovú aktivitu s následnou diskusiou. Tejto aktivite môže predchádzať úloha, kde si osadenstvo donesie vlastné fotografie z detstva (najlepšie do 1 mesiaca života). Počas aktivity skupina medzi sebou diskutuje a neskôr pri prezentácii výsledkov skupinovej práce, prípadne pri porovnávaní výsledkov viacerých skupín prebehne diskusia v rámci celej skupiny. Čas potrebný na realizáciu je minimálne 1 vyučovacia hodina.

Postup:

1. Ľudia v skupine si vyberú vlastné fotografie, ktoré vyučujúca osoba vyzbiera, zamieša a opätovne ich rozdá žiakom a žiačkach (najlepšie je si vylosujú inú fotografiu ako je ich vlastná).

2. Vyučujúca osoba potom triedu rozdelí do skupín (4 – 5) a ich úlohou bude roztriediť fotografie do dvoch skupín – muži/chlapci a ženy/dievčatá. V skupine by mali vzniknúť diskusie o pohlaví.

Skúste odpovedať v skupinách:

Je pre Vás ľahké rozlíšiť či sa jedná o chlapca alebo do dievča?

Podľa čoho ich rozlišujete?

3. Po diskusii a rozdelení si skupiny navzájom prezentujú výsledky. Fotografie detí je možné nahradiť obrázkami novorodencov, ktoré sú dostupné na portály ako didaktická hra ([http://www.ruzovyamodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-\(cdrom\)/jana-cvikova:-nerodime-sa-ako--zeny-a-muzi/materialy/chlapcek-alebo-dievcatko](http://www.ruzovyamodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-(cdrom)/jana-cvikova:-nerodime-sa-ako--zeny-a-muzi/materialy/chlapcek-alebo-dievcatko)).

Po tejto činnosti vyučujúca osoba môže zadať tieto otázky:

Ako sa vám pracovalo v skupine?

Bolo jednoduché rozdeliť fotografie do dvoch skupín? Prečo áno/nie?

Podľa čoho ste vedeli, že ide o muža/chlapca alebo o ženu/dievča?

O akom bábätku by ľudia povedali, že je krásne?

O akom bábätku by povedali, že je silný ako buk?

O akom bábätku by povedali, že je ako bábika?

Podľa čoho vieme, že ide o ženské alebo mužské pohlavie? (biologické pohlavie a vonkajšie znaky napr. meno)

Čo robia dospelí (rodiča), aby všetkým dali najavo, že ide o chlapca alebo dievča? (oblekanie, hry a hračky, usmernenia, že chlapec je taký a dievča také...) ?

Očakávané výsledky:

Dôležité skupiny je to, že rodová identita osoby nie je vytesaná do kameňa. Od chvíle, kedy sa chlapček alebo dievčatko narodí, spoločnosť sa k nemu správa rozdielne podľa pohlavia. Dievčatá sú oblekané do ružových farieb a hrajú sa s bábikami, chlapčekov do modrej a hrajú sa s autíčkami a zbraňami. Toto sú však len spoločenské normy. Nie je dôvod, prečo si chlapci nemôžu obliecť niečo ružové a dievčatá sa nemôžu hrať s domácim náradím miesto bábik.

Aktivita č. 2 – Falošné rozdiely (spracované podľa Bosá)

Cieľom aktivity:

Analyzovať príčiny vzniku bariér na základe zdôrazňovania rozdielov medzi mužmi a ženami. Analyzovať očakávania okolia z rodovo typického pohľadu. Uvedomiť si dôsledky odmietania „neprekročiteľnej hranice“ medzi mužskosťou a ženskosťou pre vytváranie bariér v sebauplatnení a sebarozvoji.

Forma práce:

Ide o individuálnu prácu s následnou hromadnou diskusiou. Ťažiskovou činnosťou je diskusia. Aktivita je určená na 1 vyučovaciu hodinu (ak by čas neumožnil diskusiu ani aktivitu nezačínajte).

Postup:

1. Skupiny sedia v laviciach a ich úlohou bude napísať na jeden papier vždy po tri vlastnosti ku každému zadaniu:

Tri vlastnosti, ktoré sú spoločné pre mužov a ženy .

Tri vlastnosti, ktoré sú výlučne mužské (nijaká žena ich nemá)

Tri vlastnosti, ktoré sú výlučne ženské (nijaký muž ich nemá)

2. Necháme skupinám dostatočný časový priestor, aby mohli rozmýšľať nad zadaním (5 – 15 min. v závislosti od veku, čím mladší tým viac času).

Po uplynutí času vyučujúca osoba vyzbiera papiere bez toho, aby sa žiaci a žiačky verejne prezentovali.

Vyučujúca osoba potom do diskusie môže zadať nasledovné otázky:

Aké vlastnosti máme aj muži a aj ženy?

Je tu niekto, kto tieto vlastnosti nemá?

Aké vlastnosti ste písali výlučne mužom/ženám? (v ideálnom prípade by nemali byť napísané žiadne vlastnosti, pretože neexistuje výlučne mužská (nemá ju žena) alebo ženská (nemá ju muž) vlastnosť.

Stalo sa vám niekedy, že ste chceli niečo robiť a nebolo vám to umožnené lebo chlapec/dievča to nerobí?

Máme právo robiť čokoľvek na svete čo by sme chceli?

Prečo sú niektorí ľudia presvedčení o nemožnosti podobností medzi chlapcami a dievčatami? (že medzi mužmi a ženami neexistujú podobnosti)

Existujú vo vašej triede dvaja veľmi rozdielni chlapci, dve rozdielne dievčatá?

Sú väčšie rozdiely medzi jednotlivými ľuďmi, alebo iba medzi chlapcami a dievčatami?

3. Opäť pracujeme v skupinách a úlohou skupiny bude rozdeliť kartičky s názvami rôznych hier a hračiek (viď pracovný list) na dievčenské, na chlapčenské a spoločné. Vyzveme ich, aby o rozdelení hier a hračiek diskutovali so svojimi spolužiakmi a spolužiačkami.

Odporúčame rozdeliť triedu na skupiny len z dievčat, a len z chlapcov. Každé skupine dáme kartičky s názvami hier a hračiek s tým, aby ich rozdelili do troch skupín:

Na hry a hračky rovnako určené pre chlapcov i dievčatá

Na hry a hračky určené výlučne pre chlapcov

Na hry a hračky výlučne určené pre dievčatá

4. Po skupinovej práci vyzveme dievčenské a potom chlapčenské skupiny, aby prezentovali výsledky. Po tom to nasleduje diskusia, kde položíme niekoľko otázok: -
Vysvetlite podľa čoho ste hry a hračky rozdeľovali?

Môžeme deliť hry a hračky chlapčenské a dievčenské? Je to správne? Prečo áno/nie?

Aké schopnosti treba mať na podľa vás typické chlapčenské a dievčenské hry?

Ako nás tieto hry a hračky ovplyvňujú v našom živote?

Na čo nás pripravujú? (napr. že „dievčenské“ hry a hračky sú orientované na vzťahy, starostlivosť, opateru a „chlapčenské“ hry a hračky rozvíjajú konkurenciu, dravosť, akčnosť, logické myslenie, silu, zdatnosť a pod.

Kto a prečo ovplyvňuje výber hry alebo hračky pre chlapca alebo pre dievča?

Ďalšie varianty aktivity:

Pokiaľ máme žiakov a žiačky, ktorí sú tvoriví a radi aktívni, vyzveme ich, aby v skupinovej práci diskutovali o svojich hrách a hračkách, s ktorými sa stretli a zapísali ich na samostatný papier.

Potom vyučujúca osoba tabulu rozdelí na tri časti a vyzve žiakov a žiačky, aby pristupovali po jednom a lepili hry a hračky podľa toho, či ide o chlapčenské, dievčenské alebo pre všetkých. Zároveň sa pýta, prečo sa rozhodli tak ako sa rozhodli.

Očakávané výsledky:

Touto aktivitou je možné poukázať na nebezpečné zdôrazňovanie rozdielov medzi mužmi a ženami, čo vedie k vytváraniu bariér, ktoré nevychádzajú z biologických rozdielov, ale rozdielov, ktoré vznikajú socializáciou a kultúrou. Diskusia by mala zdôrazniť odmietanie „neprekročiteľnej hranice“ medzi mužskosťou a ženskosťou, ktorá vyvoláva bariéry v sebauplatnení a sebarozvoji. Zároveň môže vyvolať aj atypické postoje a skúsenosti (dievča, ktoré sa hralo s autami, na vojakov; chlapec, ktorý sa rád prezliekal, častejšie sa stáva, že dievčatá používali hry a hračky „chlapčenské“ a naopak chlapci takmer vôbec sa nehrali s „dievčenskými“ hračkami a pod.). Práve ich prostredníctvom sa najlepšie ukáže, že pri vlastnostiach, pri voľbe hry, voľbe hračky sú veľmi dôležité očakávania okolia (rodiny, vrstovníkov a pod.), ktorí obvykle usmerňujú dieťa tak, aby ich vlastnosti, aby ich výber

hier a hračiek bol genderovo typický Žiakov a žiačky možno informovať o Dohovore o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien a antidiskriminačnej legislatíve.

Pracovný list k aktivite č. 2

Zoznam hier a hračiek (je možné ho dopĺňať a meniť podľa veku žiakov a žiačok, alebo podľa aktuálnej módy).

Autíčka, karty, vybíjaná, bábiky, hádzanie šípok, skákanie gummy, drevené zvieratka,, umelohmotné pištole, tanec, lego, hokej, hra na policajtov, drevené kocky, sánkovanie, hra na školu, človeče, nehnevaj sa!, hra na schovávačku, stavanie hradov z piesku, puzzle, futbal, hra na mamičku, guľičky, stavanie snehuliakov, hra na vojakov, počítačové hry, hra na indiánov, gymnastika, hra na princezné, prezliekanie sa do šiat, bicyklovanie

Poznámka: vyučujúca osoba alebo žiactvo môže tento zoznam doplniť.

Aktivita 3 - Rod alebo pohlavie?

(voľné spracovanie podľa Ako učiť o domácom násilí)

Cieľom aktivity:

Identifikovať rozdiel medzi rodom a pohlavím. Argumentovať, že každý človek by mal byť rešpektovaný pre to, kým je. Vnímať rozdiel medzi rodom a pohlavím. Uvedomovať si hodnotu každého človeka prejavujúcu sa v rešpektovaní každého takého, aký je.

Forma práce:

Ide o kombinovanú formu. Ťažiskovou je skupinová práca žiactva a následná hromadná diskusia. Aktivita vyžaduje minimálne 1 vyučovaciu hodinu.

Postup:

1. V úvode účasti prezentujeme krátku definíciu pojmov rod a pohlavie.
2. Žiakom a žiačkam rozdáme pracovný list s tvrdeniami. Ich individuálnou úlohou bude sa vyjadriť ku každému tvrdeniu či ide o rod, alebo o pohlavie. Potom pracujú v skupine, kde diskutujú o svojich pracovných listoch, či majú rovnaké alebo rozdielne odpovede.

3. Po prediskutovaní v skupine a zaznačení do pracovného listu môžete položiť niekoľko otázok:

- Prečo tie-ktoré tvrdenia zaradili pod rod alebo pohlavie.?
- Ktoré tvrdenia boli náročné pre vyhodnotenie?
- Opravte, čo je potrebné, a vysvetlite prečo.
- Prekvapili vás niektoré tvrdenia?
- Čo sa môžeme z tohto cvičenia naučiť?

Očakávané výsledky:

Dôležité pre účasť je to, že rodová identita nie je vytesaná do kameňa. Spoločnosť sa k nám, ľuďom správa rozdielne podľa pohlavia a očakávajú, že sa budeme správať podľa nepísaných ale históriou a kultúrou zaužívaných pravidiel ženskosti a mužskosti. Každý človek má právo na vlastný prejav, názor, vkus, koníčky. Každý človek by mal byť rešpektovaný pre to, kým je.

Reflexia na záver

Stretávate sa vo svojej praxi so študentstvom, ktorí sa Vám zdôverili, že majú inú ako heteronormatívnu preferenciu? Ako ste sa cítili? Ako ste im zabezpečili bezpečie a podporu? Čo podľa Vás takéto osoby hlavne potrebujú?

Skúste si napísať spoločne motívy a pod nich nástroje.

ako napr: podpora- pravidelne sa opytovať ako sa dieťa má a či niečo nepotrebuje,....

Na to aby sa škola stala bezpečnejším prostredím a všetkých bez ohľadu na to s akým rodom či sexuálnou preferenciou sa stretávame a stotožňujeme, je nutné prijať niekoľko opatrení a zmien na rôznych úrovniach. Je veľmi dôležité reflektovať svoje pocity aké Vy konkrétne pociťujete voči queer komunita a možno skúsiť reflektovať z akých zdrojov a publikácií čerpáte poznatky? V rámci získavania informácií aj pre Vaše študentstvo odporúčame stránky organizácií Prizma a Saplinq ako aj organizácia Inakosť a študentský spolok Light pri UK, kde môžete nájsť veľa podnetného materiálu, sociálnu a psychologickú podporu a primajúce prostredie.

Skúste si zodpovedať podľa obrázka č. 1 a definovať aké zmeny musia nastať v Vašej škole na jednotlivých úrovniach. Čo pre to môžete urobiť Vy?

Ako sa môžete angažovať na individuálnej úrovni?

Ako sa môžete angažovať na komunitnej úrovni?

A ako sa môžete angažovať na spoločenskej úrovni?

Je dôležité podotknúť, že modely rozvoja škôl pre 21. storočie sú založené skôr na participatívnych procesoch a forme riadenia ako na direktívnom prístupe. So študenta sa stáva komunikačný partner v proces, ktorí môže byť recipročne nápomocný. Model riadenia je podobný obrázku č. 1, kde sú ukázané jednotlivé zložky riadenia a prostredia. V zásade platí, že jedno ovplyvni druhé a to pokračuje ďalej. Je veľmi dôležité, aby ste sa v jednotlivých pozíciách necítili ohrozujúco, akýkoľvek vstup smerom k rodovo citlivému vzdelávaniu a nastavovaniu je skvelý a lepší, ako žiadny. Odporúčame pracovať s našimi príručkami ako aj značkami, aby ste vedeli zefektívniť a skoordinať postupy .

Obrázok č. 1

„Slovo má ľahkosť vetra ale silu hromu“

Victor Hugo

Zdroje:

Farkašova E., Kiczkova Z., Szapuová M.: Rodovo – diferencovaný pohľad na človeka/spoločnosť. Rozlíšenie pohlavia a rodu, Bratislava 2006.

Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, Zbierka zákonov č. 62/1987 Zb., článok 5

Bourdieu, P.: Nadvláda mužů. Karolinum, Praha 2000.

Cviková, J. – Juráňová, J. (ed.): Ružový a modrý svet. Rodové stereotypy a ich dôsledky. Aspekt – Občan a demokracia, Bratislava 2003.

Kiczková, Z.: Rodové stereotypy. In: Kvapilová, E. – Porubánová, S. (ed.): Nerovné cesty k rovnosti. MSŠR, Bratislava 2001.

KLASSEN, PHILIP, and PERCY WRIGHT. "Sexual Deviation." Sexual Deviation - an overview. ScienceDirect Topics. Psychiatric Clinical Skills, 2006. <https://www.sciencedirect.com/topics/immunology-and-microbiology/sexual-deviation>.

Rare, Ruby, and Sofie Birkin. Sex Ed: a Guide for Adults. London, UK: Bloomsbury, 2020.

"VŠEOBECNÉ OTÁZKY O SEXUÁLNEJ ORIENTÁCÍ A RODOVEJ IDENTITE." inPoradňa. Accessed April 3, 2021. <https://inporadna.sk/otazky-a-odpovede.html#FAQSection1>.

"What Causes Sexual Orientation?" Planned Parenthood. Accessed April 22, 2021. <https://www.plannedparenthood.org/learn/sexual-orientation/sexual-orientation/what-causes-sexual-orientation>.

CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. 2005. Žena nie je tovar. Komodifikácia žien v našej kultúre. Bratislava : Aspekt, 2005

CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. eds. 2005. Ružový a modrý svet. Bratislava : Občan

GLOSOVÁ, K. – LUKŠÍKOVÁ, Ľ. – LUKŠÍK, I. – ROVNANOVÁ, L. 2013. Sexuálna výchova v kontexte ľudských práv II. Stručný sprievodca pre rovesnícke vzdelávanie. Bratislava : SSPR, 2013. ISBN 978-80-89558-05-6

RAPOŠ, I. ed. 1994. Výchova k ľudským právam. Príručka pre učiteľov. Bratislava : Minority Rights Group – Slovakia, 1994. ISBN 80-967169-0-5.

RAPOŠ, I. ed. 2004. Metodická príručka. Bratislava : Občan a demokracia. 2004. ISBN 80- 89140-03-3